

Tarihi Yapılarda Kütüphane İşlevinin Tasarım Ölçütleri Bağlamında İncelenmesi: Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi

Investigation of Library Function in Historical Buildings in the Context of Design Criteria: Üsküdar Selimiye Children's Library

Nuriye Nida Çelebi ŞEKER*^{ID}, Emine Yavuz PAKİH**^{ID}

Öz

Amaç: Tarihi binalarda kütüphane işlevinin, literatüre dayanarak ortaya konulan çocuk kütüphanesi tasarım ölçütleri bağlamında Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma literatüre çocuk kütüphanesi tasarım ölçütleri ve Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi hakkında katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Yöntem: Tarihi yapılarda kütüphane işlevi ve çocuk kütüphaneleri tasarım ölçütleri hakkında literatür araştırması yapılmış, tasarım ölçütleri beş ana başlıkta toplanmıştır. Belirlenen bu beş ölçüt ve alt göstergeleri Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi üzerinden betimsel analiz yöntemiyle irdelenmiştir. Analiz sonucu elde edilen veriler ile tablolar oluşturulmuş ve puanlanarak sayısallaştırılmıştır.

Bulgular: Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu (IFLA) yayınladığı hedefler ve Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu (Yılmaz, 2019) adlı kitapta bulunan bina tasarım ölçütleri doğrultusunda ortaya çıkan Çevresel Özellikler, İç Mekân, Donatılar, Güvenlik ve İyi Oluş olmak üzere beş ölçüt, örnek bir yapı olarak belirlenen Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi üzerinden değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bulgular göstermektedir ki, her ne kadar kütüphaneler için belirlenmiş tasarım ölçütleri olsa da ve bunlar göz önünde bulundurularak kütüphanenin tasarlanması hedeflense de yapının tarihi olması bir takım müdahale ve eylemleri mümkün kılmayabilir. Öte yandan tarihi binaların önceki işlevi yeni işlevle benzerlik gösteriyorsa bu ölçütler sağlanmış da olabilir. Bu çalışma kapsamında ele alınan, ilk işlevi sıbyan mektebi olan örnek yapı, sonrasında karakol ve kütüphane olarak kullanılmıştır. Şimdilerde de kütüphane olarak işlev görmesi, yani son iki işlevin de aynı olması çocuk kütüphanesi ölçütlerini çoğunlukla sağlaması konusunda etkili olmuştur.

Sonuç: Ele alınan ölçütler tarihi binalardaki bazı sınırlılıklar sebebiyle, tarihi yapının egemenliğinde uygulanmakta ve temel birçok gösterge karşılanırken, birçoğu bu sebeple eksik kalabilmektedir. Çalışma çocuk kütüphanesi ölçütlerinin tarihi yapıda ne kadar uygulanabildiğini ortaya koymaktadır.

Özgünlük: Literatürde; tarihi yapıda çocuk kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri, Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır, ama bu çalışma IFLA hedeflerine ve “Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu” kitabına uygun ortaya çıkarılmış tasarım ölçütlerine göre Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesini değerlendirmesi bakımından özgündür.

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. E-posta: nida.celebi@msgsu.edu.tr

Mimar Sinan Güzel Sanatlar University, İstanbul, Türkiye. E-mail: nida.celebi@msgsu.edu.tr

** Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. E-posta: emine.pakih@atauni.edu.tr

Atatürk University, Erzurum, Türkiye. E-mail: emine.pakih@atauni.edu.tr

Anahtar Sözcükler: Çocuk kütüphaneleri; Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi; Tarihi yapılarda kütüphane işlevi; iç mekân tasarımı; Kütüphane tasarım ölçütleri; Kütüphane binaları.

Abstract

Purpose: This study aims to evaluate the library function in historical buildings, specifically at the Üsküdar Selimiye Children's Library, in the context of children's library design criteria based on existing literature. The study is essential in contributing to the literature on children's library design criteria and the Üsküdar Selimiye Children's Library.

Method: A literature review was conducted on the library function in historical buildings and the design criteria of children's libraries, grouping the design criteria under five main headings. These five criteria and their sub-indicators were analyzed using a descriptive analysis method at the Üsküdar Selimiye Children's Library. Tables were created using the data obtained from the analysis and quantified by assigning scores.

Findings: Five criteria, namely Environmental Features, Interior Space, Facilities, Safety and Well-being, which emerged in line with the building design criteria in the book titled "A Guide to Children's Library Services" (Yılmaz, 2019) published by the International Federation of Library Associations and Organizations (IFLA), were evaluated through Üsküdar Selimiye Children's Library, which was determined as a sample. The findings show that although there are design criteria for libraries and the library is intended to be designed with these criteria in mind, the historical nature of the building may not make some interventions and actions possible. On the other hand, if the previous function of historical buildings is similar to the new function, these criteria may be met. The sample building considered in this study, which initially served as a school, was later used as a police station and a library. The fact that it now functions as a library, with the last two functions being the same, has been effective in ensuring that it mostly meets the criteria for a children's library.

Implications: Due to some limitations in historic buildings, the criteria are applied under the dominance of the historic building, and while many basic indicators are met, many others may be missing for this reason. The study reveals the extent to which the criteria for a children's library can be applied in a historic building.

Originality: In the literature, there are many studies on children's libraries in historical buildings, children's libraries, Üsküdar Selimiye Children's Library, but this study is unique in terms of evaluating Üsküdar Selimiye Children's Library according to the design criteria developed in accordance with IFLA objectives and the 'Children's Library Services Guide' book.

Keywords: Children's libraries; Üsküdar Selimiye Children's Library; Library function in historical buildings; Interior design; Library design criteria; Library buildings.

Giriş

Tarihî yapılar; yapı kültürü, özgün mimarisi, mekânsal özellikleri sebebi ile yapıldığı andan bulunulan zamana bilgiyi taşıyan kültürel kaynaklar olduğu için korunarak gelecek nesillere aktarılması önem taşımaktadır. Tarihi, kültürü, yapıyı koruma; toplum bilincinde oluşan bir düşünce olup, bilgi birikimine ek olarak, kamu kurum-kuruluşları ve toplumsal yapıyı oluşturan organların desteğiyle hayata geçirilmektedir. Bu bağlamda koruma; düşünce ve uygulama olmak üzere iki aşamada ele alınmaktadır. İlk aşamada mirasın tanınması, değerlendirilmesi ve risklerinin belirlenmesi yer alırken, ikinci aşamada koruma ölçütleri ve yasaları çerçevesinde en uygun yöntem seçilerek uygulanması yer almaktadır (Kıraç, 2001, s. 78). Mimari mirasa müdahale, yapının sahip olduğu değerler ve koruma ilkeleri doğrultusunda belirlenip tanımlanmakta, özgün yapının en az müdahale ile korunmasını ve bütüncül bir yaklaşım sergilenmesini hedeflemektedir. Tarihi yapıların korunmasında kullanılan yöntemlerden biri olan yeniden işlevlendirme, var olan yapının mekânsal olanakların, yeni işlevin mekânsal ihtiyaçlarına uygun şekilde uygulanmasıdır. Yeniden işlevlendirme, aşağıdaki nedenlerden dolayı tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir:

- Binayı sıfırdan tasarlayıp inşa etmekten daha ekonomik olması,
- Orijinal strüktürü içinde yeni işlevi ile farklı bir atmosfer oluşturması,
- Tarihsel, çağdaş, teknolojik ve kültürel platformda kent dokusuna katkıda bulunması (Yavuz Pakih, 2022, s. 20).

Tarihî yapıların korunması ve yeniden kullanımına yönelik olarak yapılacak müdahalelerde Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesi olan "Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir." ifadesi dikkate alınmalıdır (ICOMOS, 1964).

Tarihî yapıların atıl kalmasının ve harabeye dönüşmesinin önüne geçmek için tercih edilen bir yöntem olan yeniden işlevlendirmede, yapının özgün mimarî özellikleri korunarak güncel hizmetlerin sunulmasına imkân verilmelidir (Latimer, 2021, s. 34). Bunun için yeni işlev yapı ölçeğinde bakış ve müdahale gerektirmektedir. Yapının tescil grubu kullanım sürecindeki müdahalelerde de belirleyicidir. Sınırlı müdahale koşulu gerektiren 1. Grup yapılar; "Toplumun maddî tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar", 2. Grup yapılar ise; "Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar" olarak tanımlanmaktadır (Yücel, 2022, s. 216).

Tarihî binalar; karakteristik yapı özellikleri dışında, merkezî ve bilinen bir konumda olması, toplum belleğinde yer etmiş olması nedeniyle var olan bir kimliğe sahiptirler (Latimer, 2021, s. 52). Bu binaların yeniden kullanımı toplumla teması artırıcı yönde kamuya açık şekilde olmalıdır.

Tarihî yapıların yeni işleve uygunluğu büyük oranda mimari özellikleri ile ilişkilidir. Bunlar; tarihî yapının müdahale edilemeyecek hacimlere sahip olması, kat seviye, cephe düzeni ve pencere büyüklükleri, ilave strüktürel takviye, merdiven ve asansör ilavesi, yapı grubu ve müdahale alanlarında yaşanan kısıtlamalar, zaman ve bütçe yetersizliği olarak gösterilebilir (Romero, 2021, s. 25).

Dünyada kütüphane işlevi verilmiş çok sayıda tarihi bina örneği bulunmaktadır. Ülkemizde de çok sayıda halk kütüphanesi; hamam, okul, kilise, gar binası, idarî bina, konak, köşk, müze gibi farklı işlevde birçok tarihî yapıda hizmet vermektedir (Yücel, 2022, s. 215). Tarihi yapının kültür odaklı kullanımı toplumla temasını artıracak yöndedir ve bu nedenle mekânsal olanakları el verdiği ölçüde kütüphane, müze, sanat merkezi vb. işlevlerle yeniden kullanılmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarında yaşanan değişiklikler, bilim-sanat alanındaki ilerlemeler sonucunda bilgi ve beceriler artmış, bu durum eğitim kurum-kuruluşlarının çeşitlenmesinde rol oynamış, zamanla kütüphanelerin varlığı söz konusu olmaya başlamıştır.

Çocukların kitaplara, diğer yazınsal yapıtlara ulaşması ve çeşitli etkinliklere katılabilmesi için bir köprü görevi gören çocuk kütüphaneleri, çocukları yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık becerileri ile donatarak onların topluma katılımlarını ve katkıda bulunmalarını sağlayan, bilişsel gelişim evrelerini tamamlayıp, travmalarının onarılmasına olanak sunan kuruluşlardır (IFLA, 2020, s. 6). Ülkemizde çocuk kütüphaneleri genel olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde ve halk kütüphaneleri kapsamındadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları ve belediyelerin desteklediği yalnızca çocuklara yönelik hizmet veren çocuk kütüphaneleri de bulunmaktadır. Türkiye’de ilk çocuk kütüphanesi Akhisar’da Türk Ocakları tarafından 1925 yılında kurulmuştur. Ardından çocuk kütüphanelerinin sayısı giderek artmıştır, ancak 1990’lı yılların sonlarında çocuk kütüphanelerinin sayısında önceki yıllara göre bir azalış olduğu dikkat çekmiştir. 2000 yılında çocuk kütüphaneleri halk kütüphanelerine devredilmiştir (Gönen vd., 2015, s. 78)

Çocuk Kütüphaneleri, bebekler, küçük çocuklar, ebeveynler veya refakatçiler ve bu alanda çalışan diğer yetişkinlere hizmet vermeyi hedeflemektedir. Söz konusu kitleye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde de ifade edildiği gibi yaş, cinsiyet, din, dil, ırk, kültür ve beceri ayrımı yapmadan, tüm potansiyellerinin gelişimi için eşit koşullar altında bilgi ve materyalleri aktarma sorumluluğunu da üzerine almaktadır. Bu nedenle her çocuğun;

- Bilgi ve medya okuryazarlığını öğrenmesini sağlama,
- Kültürel ve sosyal gelişimini destekleme,
- Yaşam boyu öğrenmesine olanak sunma
- Yaratıcı etkinliklere erişimini kolaylaştırma,
- Açık erişimli kaynaklara ve ortamlara erişimini sağlama,
- Özgürlüğünü ve güvenliğini savunma,
- Kendine güvenen ve yeterli bireyler olmasını teşvik etme gibi önemli amaçları bulunmaktadır (Yazıcı, 2018, s. 29).

Son zamanlarda çocuk kütüphanelerinde kitap okuma saatleri dışında yabancı dil çalışmaları, sanat etkinlikleri, sinema, tiyatro ve konser gibi etkinlikler düzenlenmekte ve çocukların kütüphaneye olan bağları güçlendirilmeye, sosyal hayata katılımları arttırılmaya çalışılmaktadır.

Çocuk kütüphaneleri, çocukların temel yaşam becerilerini elde etmede belirleyici bir etken olan, kütüphane kültürünü aşıl原因, doğru bilgi erişimine imkân sağlayan, kültürel gelişimini, okuma kültürünü, sağlıklı kişilik özellikleri geliştirmeyi ve sosyalleşme sürecini destekleyen güvenilir bir kuruluştur (Yılmaz vd. 2021, s. 412).

Araştırmalar sonucunda nitelikli çocuk kütüphanelerinin çocukların okuryazarlık becerilerini desteklediğini, zihinsel ve sosyal gelişimine katkıda bulunduğunu, çocuklara kütüphane teknolojilerine ilişkin bilgi sağladığını ve mevcut sorularının kütüphaneler aracılığı ile cevaplandırılmaları için gerekli farkındalığı edindirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda çocukların hem eğlenip hem öğreneceği mekanlara sahip kütüphanelerin topluma yapacağı kültürel ve sosyal katkı göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Çocukların ve bebeklerin kütüphanelerle ilk tanışacakları mekanlar olduğu için çocuk kütüphaneleri önemlidir. Bu nedenlerle Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu (IFLA, International Federation of Library Associations and Institutions), çocuk kütüphanelerinin amaçlarını şu şekilde açıklamaktadır:

- Kitapların dışında multimedya ve oyuncakların bulunduğu bir ortam sağlamak,
- Okuma sevgisini aşıl原因,
- Teknoloji kullanımına erken yaşta erişimi sağlamak,
- Toplumdaki kültürel çeşitliliği sergilemek,
- Konuşma gelişimlerini desteklemek,
- Özellikle azınlıkların, dil becerilerine katkı sağlamak,
- Çocukların gelişimini desteklemek, becerilerini iyileştirmek için ebeveynleri ve bakıcıları eğitmek,
- Materyallerin ve kaynakların yaş gruplarına uygunluğunu ile ilgili olarak bakım verenleri bilgilendirmek,
- Kullanıcılara diğer kültürlerin temsil edildiği öyküleri tanıtmak,
- Şimdi ve sonrasında çocukların eğitimi için, onlarla yaşayan destekçi ve aynı zamanda yol gösterici olmak,
- Çocukların bakım verenleri ile sosyalleşebilecekleri alanlar sağlamak,
- Kullanıcılar için güvenli alanlar oluşturmak.

Bu amaçların hayata geçebilmesi için çocuk kütüphanecileri çocukların özellikle bilişsel gelişim özelliklerini bilmeli ve düzenlerini buna uygun oluşturmmalıdır. Bunun yanı sıra ergonomik, güvenli, rahat, davetkar ve işlevsel bir mekâna ihtiyaçları da vardır.

Çocuk kütüphaneleri tasarlanırken bir takım standart ve ölçütlere göre ele alınması mekânsal verimi arttıracaktır. Bu çalışma kapsamında, IFLA'nın koyduğu hedefler baz alınarak belirlenmiş tasarım ölçütleri "çevresel özellikler, iç mekân, donatı, güvenlik ve iyi oluş" olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır. Çalışmada tarihi yapıların çocuk kütüphanesi olarak hizmet vermesinin yeterliliği üzerinde durulmuş ve geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışma dahilinde geliştirilen önerilerin diğer yapılar için uygulanabilir olması da hedeflenmektedir.

Yöntem

Araştırma yöntemi seçilirken, araştırmacının amacı, araştırma alt soruları ve araştırma soruları, kaynaklar gibi birçok faktör göz önünde bulundurulmalıdır (Sezgin Selçuk, 2019, s. 140). Çalışmanın konusunu oluşturan çocuk kütüphanesi için çevresel özellikler, iç mekân, donatılar, güvenlik ve iyi oluş hakkında bilgi toplanmış sonrasında toplanan bilgiler kullanılarak çocuk kütüphanesinin var olan durumu ile ilgili olarak betimsel analiz yapılmıştır. Araştırma sorusu; “Tarihi yapılarda kütüphane işlevi çocuk kütüphanesi tasarım ölçütlerine uygun mudur?” olarak belirlenmiştir. Hipotez ise “Tarihi yapılar çocuk kütüphanesi tasarım ölçütleri için yeterli değildir” şeklinde belirlenmiştir. Betimsel bir araştırma olan çalışma tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Deneysel olmayan bir araştırma yaklaşımı olarak tarama çalışmaları, belirlenmiş aynı türden bireylerin olduğu topluluklardaki değişkenlerin dağılımı, sıklığı ve aralarındaki ilişkiler ile ilgili veri toplamak için kullanılan bir yöntemdir (Coughlan ve Cronin, 2013, s. 9). Bu yöntemin en temel özelliklerinden biri seçilen örneklemin bazı yönlerini ve özelliklerini belirleyip tanımak için veri toplanmasıdır (Fraenkel vd. 2012, s. 393). Çalışmada veri toplama aracı olarak çocuk kütüphaneleri tasarım ölçütleri için beş başlık oluşturulmuş ve liste haline getirilerek kullanılmıştır.

Alanda, bu çalışma kapsamında oluşturulan listeye benzer bir liste “Ankara’daki Halk Kütüphanesi Çocuk Bölümleri ve Çocuk Kütüphanelerinin Bina, Güvenlik Donanımı ve Malzeme Niteliklerinin İncelenmesi” (Yılmaz vd. 2021) isimli makalede “Çocuk Kütüphaneleri Fiziksel Durum Kontrol Listesi” adı ile kullanılmış olup Ankara’da bulunan çocuk kütüphanelerinin bina, güvenlik donanımı ve malzeme niteliklerinin yeterliliğini incelenmesi üzerine hazırlanmıştır. Aynı zamanda “Bina Değerlendirme ve Denetim” başlığı ile “Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri Kılavuzu” (Yılmaz, 2019) isimli kitapta da bina özellikleri ele alınmıştır. Bu çalışma kapsamında oluşturulan tasarım ölçütleri ve değerlendirilmesi hem kapsamı hem de oluşturulma süreci açısından bu çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Çalışma kapsamındaki ölçütler yapılan literatür taraması sonucunda IFLA’nın yayınladığı standartlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Veriler toplanırken araştırmacı, örnekleme oluşturan kütüphaneye gidip personeli bilgilendirmiş ve ortalama 30 dakika içerisinde gözlemini gerçekleştirip, alan çalışmasına ait görselleri toplamıştır. Ayrıca çalışmada Nominal (Sembolik) Ölçme türü kullanılmıştır. Bu ölçme türünde sayılar değişkenleri temsil etmekle beraber oransal ve anlamsal bir ifadeye sahip değildir. Bazı özellikleri sınıflamada yardımcı olmakta ve temsil ettiği nitelikle anlam kazanmaktadır (Bayat, 2014, s.5). Örnek yapının belirlenen tasarım ölçütlerine uygunluğu; 1 yok, 2 yetersiz, 3 geliştirilmeli, 4 yeterli, 5 çok iyi şeklinde ele alınmış, ölçütlerden elde edilen puanlar toplanarak yüzde değerler oluşturulmuştur.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde “Tasarım Ölçütleri ve Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi” başlığı altında örnek bir yapı olarak ele alınan Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi hakkında tarihçe konum vb. bilgiler verilmiş, anlatılanlar doğrultusundaki hedeflere hizmet eden tasarım ölçütleri oluşturulmuş ve bu tasarım ölçütlerine göre Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi görsellerle analiz edilmiştir. Her bir ölçüt için ayrı başlık ve anlatılan ölçüte ait göstergeleri içeren tablo oluşturulup puanlama yapılmıştır. Puanlama yapılırken “Yok, Yetersiz, Geliştirilmeli, Yeterli, Çok İyi” ifadeleri ile 1-5 puan arasında ölçeklendirme yapılmıştır. Ölçütlerin tabloları kendi içlerinde bu puanlar toplanarak yüzdelerle değerlendirilmiştir.

Tasarım Ölçütleri ve Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi

Alan çalışması kapsamında ele alınan yapı 19. yüzyılda Sultan III. Selim tarafından yaptırılan Selimiye Külliyesi içerisinde Sıbyan Mektebi olarak hizmet vermiştir. Üsküdar Selimiye Mahallesi’nde bulunan yapının mimarı Krikor Balyan’dır. 1915-1969 yılları arasında karakol olarak hizmet vermiş, 1969 yılında itibaren de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak kütüphane işlevi ile hizmet vermeye devam etmektedir. 2012 yılında “Çocuk Kütüphaneleri İyileştirme Projesi” kapsamında yenilenmiştir. Yapı 2015 yılından itibaren Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi (Ü.S.Ç.K) olarak kullanılmaktadır.

-Ölçüt 1: Çevresel Özellikler

Binanın konumu ve yerleşimi ile ilgili olarak bir çocuk kütüphanesi ile ilgili genel ölçütler bu başlık altında ele alınmıştır;

- Yerleşim merkezine ve toplumla etkileşimin olduğu alışveriş merkezi, kültür merkezleri gibi yerlere yakın olmalıdır.
- Erişimi ve ulaşımı kolay olmalıdır.
- İçerisinde kendine ait bisiklet ve motor parkı bulunan otoparkı olmalıdır.
- Bireylerin erişiminde güçlük sağlamayacak şekilde mümkünse merdivensiz giriş sağlayan yapılar olmadırlar.
- Dış cephe tasarımı resmi görünüşten uzak dikkat çekici olmalıdır. Mümkünse şeffaf tasarlanmalıdır.
- Cephe tasarımında güvenliği engellemeyecek düzeyde cam kullanımına yer verilmelidir.
- Açık peyzaj alanları bulunmalıdır ve çocukların yaralanmalarını engelleyecek şekilde zeminlerinde yumuşak malzemeler kullanılarak tasarlanmalıdır (IFLA, 2020; Yılmaz, 2019).

-Ü.S.Ç.K. Ölçüt 1: Çevresel Özellikler

Selimiye Çocuk Kütüphanesi konumu itibari ile Üsküdar’ın merkez sayılabilecek noktasındadır. Yerleşim merkezine ve otobüs duraklarına yakın, vapur iskelesi ve metro ağına nispeten daha uzaktır (Şekil 1 sol).

Şekil 1.*Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi'nin Konumu¹*

Selimiye Kışlası, Selimiye Stadı, Nevmekean Selimiye Millet Kırathanesi yakınında ve Büyük Selimiye Camii ile ortak bahçede olması, cadde üzerinde köşe başında yer alan konumuyla erişilebilir, görülebilir niteliktedir (Şekil 1 sağ). Kendine ait otoparkı olmamasına rağmen yerleşim yerlerinin merkezinde yer aldığı için etrafındaki sokak ve caddeler park etmeye uygundur.

Yapıya giriş merdivensiz bir ana kapıdan olmakla beraber girişten hemen sonra merdivenlerin olması ve binanın iç özellikleri engelli ve bebek arabası kullanımı için uygun değildir (Şekil 2 a-b).

Şekil 2.*Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi'nin Ön ve Arka Girişi (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)*

Yapının diğer cephesinde cami ile ortak avluya bakan girişinde bir rampa ile binaya tekerlekli sandalye veya bebek arabası erişimi sağlanmış olup, bina içinde bu katta engelsiz dolaşım mevcuttur (Şekil 2c-d). Ancak üst katlara çıkış için herhangi bir asansör bulunmamaktadır.

Daha önce var olan ve tarihi bir yapı olduğundan dış cepheye müdahale edilmemiştir, cephe tarihi dokusu, görüntüsü ile dikkat çekici ve özeldir (Şekil 3).

¹ (Google Haritalar aracılığı ile yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 3.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi'nin Cepheler (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Cami ile ortak bahçeye sahip olan kütüphaneye ait açık alan peyzaj alanı bulunmaktadır (Şekil 4). Bu peyzaj alanı özellikle çocuklara uygun şekilde tasarlanmış olmasa da onların ve ebeveynlerinin kullanabileceği bir oturma alanı bulunmaktadır. Yeşil alan, toprak ve ağaçların olması doğal peyzaja katkı sağlamaktadır. Yapının kendine ait otoparkı mevcut değildir ancak çevresinde otopark alanları mevcuttur.

Şekil 4.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi'nin Peyzaj Alanı (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçütlerden birincisi olan “Çevresel Özellikler” ölçütü bağlamında ele alınan göstergeler ve örnek yapıdaki karşılık gelen puanlamaları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Ü.S.Ç.K. Ölçüt 1: Çevresel Özellikler Tablo

Çevresel Özellikler	Selimiye
Merkezi konumdadır.	4
Toplu ulaşım ağına yakındır.	3
Otoparkı mevcuttur.	1
Evrensel kullanıma uygundur.	3
Cephe dikkat çekicidir.	5
Cephe tasarımında cam kullanımına yer verilmiştir.	5
Peyzaj alanı bulunmaktadır.	4
Peyzaj alanının zemini yumuşak malzemedir.	1
Toplam puan 40	26

-Ölçüt 2: İç Mekân

İç mekân tasarımı ve alt yapısı teknolojiye uygun olmalı, toplumsal sürdürülebilirlik dikkate alınmalıdır. Çocukların mekân algısı düşünülerek tasarlanmalıdır.

- Çok amaçlı salon, sergi salonu, çocuklar için okuma alanları, yeme içme mekanları ve yönetim ofisleri bulunmalıdır.
- Bebek ve çocuk bakım odaları bulunmalıdır.
- Çocuklar için tasarlanan etkinlik alanlarında zemin malzemesi yumuşak ve anti bakteriyel olmalıdır.
- Belirli alanlarda amfiler tasarlanabilir.
- Yeterli depolama alanı olmalıdır.
- Sesli ve sessiz alanlar bulunmalı ve birbirlerini etkilemeyecek şekilde tasarlanmalıdır.
- Yeterli vestiyer alanı olmadır.
- Etkinlik panosu/ekranı bulunmalıdır.
- Acil durum ve ilk yardım dolabı bulunmalıdır.
- Oyun alanları ile tuvaletler birbirine yakın olmalıdır.
- Çok katlı yapılarda her katta ebeveyn ve çocuklar için kız erkek tuvaletleri olmadır.
- Derme (koleksiyon) için gerekli alanlar olmalıdır.
- Kütüphane personeli için alanlar bulunmalıdır.
- Yönetici odası bina girişine yakın konumlandırılmalıdır.
- Ebeveynler ve bakım verenler için alan ve koleksiyon bulunmalıdır (IFLA, 2020; Yılmaz, 2019).

-Ü.S.Ç.K. Ölçüt 2: İç Mekân

Ü.S.Ç.K Şekil 5'te gösterildiği gibi, giriş katında okul öncesi için okuma alanları, küçük bir minderli alan, dijital alanlar, personel alanı, tuvalet, mutfak-depo, yetişkin ve çocuk tuvaleti barındırmaktadır. Çocuklar için kullanım alanları ve personel için çalışma alanları yeterli olmakla birlikte personelin kişisel dinlenme alanları pek yeterli değildir (Şekil 5g-h). Mutfak ve depo birlikte kullanılmakta, personelin dinlenme alanı paravanla okuma alanlarından ayrılmaktadır. Tuvaletin sadece giriş katta olup birinci katta olmaması dezavantaj sayılmaktadır, çocuk ve engelli kullanımına uygun değildir (Şekil 5f).

Şekil 5.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi giriş kat iç mekân görselleri (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Birinci katta, Şekil 6'da gösterildiği gibi yönetici odası, arşiv, biri büyük biri küçük okuma salonları, süreli yayınlar alanı bulunmaktadır. Bebek ve çocuk bakım odası bulunmamaktadır. Kullanılan malzemeler form, renk ve hijyen bakımından uygun seçilmiştir. Amfiler yer almamakta ama masalar haricinde pencere önü okuma alanları oluşturulmuştur.

Şekil 6.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi birinci kat iç mekân görselleri (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Her iki katta da vestiyer alanı bulunmamaktadır. Ancak kütüphaneyi kullanacak çocuklar için depolama alanları(vestiyer, dolap gibi) mevcuttur (Şekil 5e-6e). Sesli ve sessiz alanlar ayrımı yapılmamış okuma salonları ve büyük salon şeklindeki mekanlar birbirini etkilemeyecek şekilde tasarlanmış ve konumlandırılmıştır. Oyun alanı girişteki küçük minderli alan dışında bulunmamaktadır (Şekil 5b). Tuvaletler sadece giriş katında bulunmaktadır. Okuma ve oyun alanına çok yakın değildir ama mekân çok büyük olmadığından sorun teşkil etmemektedir (Şekil 5f). Etkinlik panosu, derme koleksiyon alanları yer almamakta, ilk yardım dolabı (Şekil 6g) bulunmaktadır. Ebeveynler için oluşturulmuş ebeveyn kitaplığı çocukların bulunduğu yerde mevcuttur.

Kütüphanenin sosyal medya hesaplarından duyurduğu drama etkinlikleri, müzikli kukla atölyeleri, ramazan davulu yapım atölyesi, Hacivat-Karagöz gölge oyunu ve çeşitli tiyatrolar, etkileşimli kitap okuma etkinliği, parmak kukla yapımı atölyesi, müzik etkinlikleri, origami etkinliği (Şekil 7) gibi etkinlikler de çeşitli yaş grupları için düzenlenmektedir.

Şekil 7.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi etkinlikler görselleri (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçütlerden birincisi olan “İç Mekân” ölçütü bağlamında ele alınan göstergeler ve örnek yapıdaki karşılık gelen puanlamaları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Ü.S.Ç.K. Ölçüt 2: İç Mekân tasarım ölçütleri

İç Mekan	Selimiye
Çok amaçlı salon, sergi salonu, çocuklar için okuma alanları, yeme içme mekanları ve yönetim ofisleri bulunmalıdır.	4
Bebek ve çocuk bakım odası vardır.	1
Çeşitli aktivitelerin düzenlenmesine imkân vermektedir.	5
Sesli ve sessiz alanlar mevcuttur.	5
Çocuklar için tasarlanan etkinlik alanlarında zemin malzemesi yumuşak ve anti bakteriyel olmalıdır.	5
Yeterli vestiyer/depolama alanı bulunmaktadır.	5
Etkinlik panosu bulunmaktadır.	1
Acil durum ve ilk yardım dolabı bulunmaktadır.	5
Oyun alanları ile tuvaletler birbirine yakın olmalıdır.	1
Çok katlı yapılarda her katta tuvalet olmadır.	1
Derme için gerekli alanlar mevcuttur.	1
Personel için gerekli alanlar mevcuttur.	4
Yönetici odası girişe yakındır.	4
Kullanılmayan malzemeler için depo mevcuttur.	5
Kullanıcılar için kafeterya bulunmaktadır.	1
Ebeveynlerin vakit geçirebilecekleri alanlar mevcuttur.	3
Ebeveynler için koleksiyon bulunmaktadır.	4
Toplam puan	55

-Ölçüt 3: Donatılar

Günlük hayatta sıkça kullanılan mobilya tasarımında ise;

- Kullanıcı yaş grubu ve ergonomisine göre olmalıdır.
- Raf yükseklikleri 120-150 cm arasında olmalı veya zeminde konumlandırılan kutu raflar kullanılmalıdır.
- Güvenli, sağlam, özgün ve estetik olmalıdır.
- Merdiven ve küpeşte yüksekliği, merdiven eğimi çocuklara uygun yapılmalıdır.
- Genelde ahşap malzeme kullanılmalı ve mobilya renklerine dikkat edilmelidir.
- Çocukların mobilyaları ise hafif olmalıdır.
- Bazı alanlarda minderler ve puflar kullanılabilir.
- Lavabo ve klozet boyları çocuklara uygun olmalıdır (IFLA, 2020; Yılmaz, 2019).

-Ü.S.Ç.K. Ölçüt 3: Donatılar

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi yeniden işlevlendirilmiş tarihi bir bina olması sebebiyle binaya müdahaleler sınırlı olmuş bu sebeple de çocuk kütüphanesinde olması gereken her ölçütü yapısal anlamda karşılayamamıştır. Donatılar noktasında ölçütlere daha uygun olanaklar sağlamaktadır.

Haftanın altı günü 0-14 yaş grubuna hitap eden Selimiye kütüphanesinde ebeveynler için de birtakım okuma kitapları yer almaktadır. Kullanıcı ergonomisine uygun depolama ve oturma elemanları bulunmaktadır. Alt kat okul öncesi üst katı okul çağı çocuklar için düzenlenmiştir. Alt katta donatılar hem ergonomik, antropometrik anlamda hem de tasarımsal anlamda okul öncesi çocuklar için uygun düşünülmüştür. Minderli oyun ve okuma alanı, çiçek arkalı oturma elemanları, alçak raflar, ahşap ve hafif malzemeler ve eğlenceli renkler bulunmaktadır (Şekil 8e-f). Minderli oyun alanının arkasındaki duvar çocukların yaptığı resim ve etkinliklerle donatılarak aidiyet hissi güçlendirilmiştir (Şekil 8d). Görevlinin banko yüksekliği çocuk kullanımına uygundur (Şekil 8b).

Şekil 8.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi Donatılar (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Birinci kattaki okuma salonlarında ve koridorlarda yer alan donatılar okul çağı çocuklar için hem ergonomik, antropometrik anlamda hem de tasarımsal anlamda düşünülmüştür. Ayrıca çocukların okuldan sonra buraya gelip ödev yapma durumları göz önünde bulundurularak montlarını ve fazla eşyalarını koyabilecekleri depolama alanları yeterli sayıda konumlandırılmıştır (Şekil 8g). Bu katta da ahşap ve hafif malzeme ve renk aşağıdaki gibi korunmuş, tasarımlar ve boyutlar okul çağı çocuklarına göre uyarlanmıştır. Hafif, renkli ve ahşap malzemeden oluşan sabit ve taşınabilir mobilyalara ek bazı yerlerde puflar ile okuma alanları oluşturulmuştur (Şekil 8c-d). Merdiven, korkuluk ve küpeştede ahşap malzeme kullanılmış olup, çocuk ergonomisi bakımından aykırı bir durum söz konusu değildir (Şekil 8h).

Tuvalet içerisinde kullanılan üniteler; alafranga tip tuvalet ve lavabo çocuk kullanımına uygun değildir.

Literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçütlerden birincisi olan "Donatılar" ölçütü bağlamında ele alınan göstergeler ve örnek yapıdaki karşılık gelen puanlamaları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.*Ü.S.Ç.K. Ölçüt 3: Donatılar Tablo*

Donatılar	Selimiye
Kullanıcı yaş grubu ve ergonomisine göre olmalıdır.	5
Sandalyeler çocuk ergonomisine göre tasarlanmıştır.	5
Masalar çocuk ergonomisine uygun tasarlanmıştır.	5
Raf boyları çocuk ergonomisine uygundur.	5
Banko yüksekliği çocuk erişimine uygundur.	5
Merdiven ve küpeşte yükseklikleri çocuk ergonomisine uygundur.	5
Oyun alanlarında kullanılması için minderler bulunmaktadır.	4
Lavabo ve tuvalet çocuk ergonomisine uygundur.	1
Çocukların mobilyaları hafiftir.	5
Mobilyalar ahşap malzemelerden tasarlanmıştır.	5
Toplam puan 50	45

- Ölçüt 4: Güvenlik

- Olası risklere karşı pencere güvenlik önlemleri alınmalıdır
- Elektrik prizleri kapatılmalıdır.
- Islak hacimlerde kaymayan seramik kullanılmalıdır.
- Çocukların yutabileceği oyuncak ve küçük malzemeler bulunmamalıdır.
- Islak hacimlerin yerleri kaygan olmamalıdır.
- Çekme-itme durumunda düşebilme ihtimaline karşı ağır ve büyük mobilyalar sabitlenmeli
- Sivri kenarlı masa, sandalye ve dolaplar kullanılmamalı, var olanlar için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Tuvalet kapıları dışa açılmalıdır (IFLA, 2020; Yılmaz., 2019).

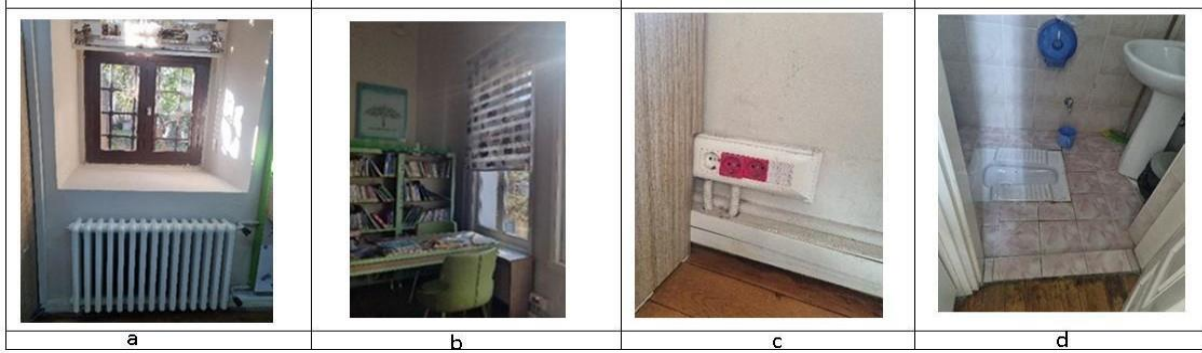
- Ü.S.Ç.K. Ölçüt 4: Güvenlik

Selimiye Çocuk Kütüphanesinde güvenlik anlamında pencereler için gerekli tedbirler mevcuttur. Okul öncesi çağıın kullandığı ve pencere güvenliğinin daha önemli olduğu alt katta pencereler çoğunlukla çocukların yetişemeyeceği şekilde üst katta ve kalın yığma duvar etkisi ile duvar içinde yer almaktadır (Şekil 9a).

Üst katta okul çağı çocukları için tehlike teşkil etmeyen pencereler için kalorifer üzerine yapılan ahşap kaplamalarla pencere mesafesi artırılarak güvenlik sağlanmıştır (Şekil 9b). Kalorifer olmayan yerlerdeki pencereler de açılmayacak şekilde tedbir alınmıştır. Prizlerde pencerelerdeki gibi başarılı bir güvenlik önlemi söz konusu değildir, prizler kapaksız, açık ve korumasızdır (Şekil 9c).

Şekil 9.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi Güvenlik (Yazar Fotoğraf Arşivi, 2024)

Çocuklara ait bir tuvalet olması ve tuvalet kapısının dışarı açılması güvenlik açısından olumsuzken, zemin malzemesinin kaydırmaz olmayışı ve eski tip alaturka tuvalet olması güvenliği tehdit etmektedir (Şekil 9d).

Çocukların yutabileceği oyuncak veya malzeme söz konusu değildir, çekme itme durumunda düşecek ağır mobilyalar olan kitap rafları ve depolama için düşünülmüş olan dolaplar duvarlara sabitlenmiş, hareketli olan masa sandalye puf gibi mobilyalar ise hafif olarak seçilmiş, sivri kenarlı mobilyalardan ve donatılardan kaçınılmıştır.

Yangın tedbirleri kapsamında Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi alarm sistemi, duman dedektörü ve yangın tüpüne sahiptir. Gerekli yönlendirmeler eksik olup, yangın söndürme sistemi kurgulanmamıştır.

Literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçütlerden birincisi olan “Güvenlik” ölçütü bağlamında ele alınan göstergeler ve örnek yapıdaki karşılık gelen puanlamaları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4.

Ü.S.Ç.K. Ölçüt 4: Güvenlik Tablo

Güvenlik	Selimiye
Olası risklere karşı pencere güvenlik önlemleri alınmıştır.	5
Elektrik prizleri kapalıdır.	1
Islak hacimlerin yerleri kaygan değildir.	1
Çocukların yutabileceği oyuncak ve küçük malzemeler bulunmamaktadır.	5
Ağır ve büyük mobilyalar sabitlenmiştir.	5
Sivri kenarlı masa, sandalye ve dolaplar için gerekli önlemler alınmıştır.	5
Tuvalet kapıları dışarı açılmaktadır.	5
Yangın tedbirleri alınmıştır.	2
Toplam puan 40	29

- Ölçüt 5: İyi Oluş

Bu başlık altında aydınlatma, iklimlendirme ve havalandırma ölçütlerine yer verilmiştir;

- Doğal ışıktan maksimum düzeyde yararlanacak durumda olmalıdır.
- Yapay aydınlatma doğal aydınlatmaya yakın ve gözü yormayacak şekilde sağlıklı olmalıdır.
- Doğal ışığı engellemeyecek perde seçimi yapılmamalıdır. Kitap rafları ve diğer objeler ile pencere önleri kapatılmamalıdır.
- Tuvaletlerde sensörlü ışıklar kullanılmalıdır.
- Uygun sıcaklık sağlanmalıdır.
- Nem, küf, rutubet ve böceklenmeye karşı önlem alınmalıdır.
- Duvarlarda silinebilen malzeme kullanılmalıdır.
- En az üç renk kullanılmalıdır (IFLA, 2020; Yılmaz, 2019).

- Ü.S.Ç.K. Ölçüt 5: İyi Oluş

Cephedeki boşluklar içeriye doğal aydınlatmayı alma noktasında özellikle üst katta yeterlidir. Alt katta, birçoğu üst katta olan (Şekil 5 a-b) diğerleri de kalın yığma duvar içinde kalan pencereler (Şekil 9a) ışığı çok almadığı için yapay aydınlatmaya (Şekil 5e) ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapay aydınlatma da rahatsız etmeyecek şekilde tavandan yayınlık şekilde konumlandırılmıştır. Alt katta kapının cam olması da içeriye giren doğal ışığa katkı sağlamaktadır (Şekil 2a).

Üst kattaki pencerelerin parapetinin alçak ve sayısının fazla olması sebebiyle daha aydınlık bir ortam söz konusudur. Alt katta yapay ışık desteğine ihtiyaç duyulmakta, üst katlarda gerek olmamaktadır. Perdeler doğal ışığı etkilememektedir, mobilya ve donatılar doğal ışığı kesmeyecek şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 6).

Mekanların genelinde sıcaklık, nem, iklimlendirme, havalandırma ve ses kontrolü iyi oluşu destekler niteliktedir. Tarihi yapı olmasına ve denize yakın olmasına rağmen nemlenme, küflenme, böceklenme görülmemektedir. Kullanılan malzemeler temizlenebilir nitelikte, donatılar ahşap ve hafif malzemedir ve mekânın geneli en az üç renkten oluşmakta, renk konusunda genel renk dingin ama aynı zamanda da yer yer dikkat çeken yeşil, sarı kullanılmıştır.

Literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçütlerden birincisi olan “İyi Oluş” ölçütü bağlamında ele alınan göstergeler ve örnek yapıdaki karşılık gelen puanlamaları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5.

Ü.S.Ç.K. Ölçüt 5: İyi Oluş Tablo

İyi Oluş	Selimiye
Doğal aydınlatma yeterli ve doğrudur.	5
Yapay aydınlatma yeterli ve doğrudur.	5
Doğal ışığı engellemeyecek perde seçimi yapılmamalıdır.	5
Kitap rafları ve diğer objeler ile pencere önleri kapatılmamalıdır.	5
Tuvaletlerde sensörlü ışıklar kullanılmalıdır.	1
Uygun sıcaklık sağlanmaktadır.	5
Nem, küf, rutubet ve böceklenme mevcut değildir.	5
Hijyenik malzemeler kullanılmıştır.	4
En az üç renk kullanılmıştır.	5
Toplam puan 45	40

Sonuç ve Öneriler

Literatürde iyi tasarlanmış kütüphane binalarının otopark, bebek bakım odası, kafeterya, ebeveyn için alanlar, herkesin kullanımına uygun tuvalet gibi ihtiyaçları sağlaması gerektiği yer almaktadır (IFLA, 2020; Polat vd., 2017; Yılmaz, 2019, s. 21). Bunlara ek olarak iyi kütüphane binalarında bulunması gereken temel özellikler; ulaşım ağına yakın olması, yeterli ve doğru ışık alması, uygun sıcaklıkta olması, güvenlik önlemlerinin yeterli ve doğru olması vb. olarak da gösterilebilir.

Mesela Amerika'da American Library Association (ALA) tarafından kütüphane yapılarının ve tasarımlarının incelenmesi sonucu verilen "AIA / ALA En İyi Kütüphane Binası Ödülünü" 2021 yılında almış olan Valente Library ve Sunset Park Library kütüphane binaları;

- Merkezi ve kolay ulaşılabilir konumu,
- Yeterli ve doğru ışık alan, insanları içeri davet eden şeffaf yapısı,
- Çocukların güvenliğini gözeten, aktif mekânlarının olması gibi özelliklerinin varlığından dolayı iyi kütüphane binası olarak ifade edilmektedir (AIA, 2024).

Çalışmanın bulgularında yer alan beş ölçüt bazında yapı değerlendirildiğinde yapı birinci ölçüt olan çevresel özellikler bakımından değerlendirilen Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi konumu itibari ile Üsküdar'ın merkez sayılabilecek noktasında, yerleşim merkezine ve otobüs duraklarına yakın, vapur iskelesi ve metro ağına nispeten daha uzak mesafededir. Kültür Merkezi, askeri kışla, stat yakınında olması, Büyük Selimiye Camisi ile aynı avluda olması ve yerleşim merkezinde köşe başında yer alması erişilebilirlik bakımından olumlu olup yapıya tehlike anında müdahaleyi kolaylaştırmaktadır. Yapının kendine ait otoparkının olmaması olumsuz olsa da konumu itibari ile etraftaki sokaklar park için kullanılabilir niteliktedir. Yapıya ana girişin basamaklı olması engelli erişimi için uygun olmadığını göstermekte, arka girişte rampa ile engelli ve bebek arabası erişimi sağlanmaktadır. Tarihi yapı oluşu yapıya bazı müdahaleleri imkânsız kıldığından ana girişteki basamaklı giriş ve cephedeki pencere kullanımı ve cephenin çocuk kütüphanesine göre tasarlanması mümkün olmamıştır, ama cephe tarihi dokusu ve bezemeleriyle zaten dikkat çekici, özgün ve baskındır.

Kütüphaneye ait olan peyzaj cami avlusu ile ortak bahçedir. Bu bahçede dış mekân oturma elemanı, yeşil ve toprak alan ile peyzaj oluşturulmuş olup, ayrıca çocuk oyun alanı oluşturulmamıştır.

Çevresel özellikler ölçütü bağlamında Tablo 1’de yer alan göstergeler puanlandırılmış, bu ölçüt %65 oranında literatürde sağlaması gereken ölçütleri sağlamaktadır. Puan kaybettiği göstergeler otoparkının olmaması, peyzaj alanının yetersiz olması ve ana girişlerin evrensel kullanıma uygun olmaması olarak özetlenebilir. Tarihi yapılar yeniden işlevlendirildiğinde, yapının mevcut özelliklerine sadık kalınması gerektiğinden bu ölçütte birtakım göstergeler sağlanamamıştır. Bu ölçütte güçlü göstergeler konumu, cephesi, pencereleridir.

Yapının ikinci ölçütü olan iç mekân özelliklerine bakıldığında; yapı iki katlıdır, giriş katta okul öncesi için okuma alanları, küçük bir minderli alan, dijital alanlar, personel alanı, tuvalet, mutfak-depo, yetişkin ve çocuk tuvaleti, birinci katta yönetici odası, arşiv, biri büyük biri küçük okuma salonları, süreli yayınlar alanı bulunmaktadır. Yapıda birçok işlevi barındıran birimlerin olması avantajlıdır. Ancak personel dinlenme ve kişisel alanı, tuvaletin tek katta olması, çocuk tuvalet ve lavabosunun hem engelli hem çocuk kullanımına uygun olmaması, bebek bakım odasının olmaması dezavantaj sayılabilir. Bunun yanında personel çalışma alanları, çocuk kullanım alanları yeterlidir. Kullanılan malzemeler form, renk ve hijyen bakımından uygun seçilmiştir. Amfiter yer almamakta, çeşitli etkinlikler için alanlar ve masalar haricinde pencere önü okuma alanları bulunmaktadır. Yapının her iki katında da vestiyer alanı bulunmamakta ama kütüphaneyi kullanacak çocuklar için depolama alanları depolama ihtiyacını karşılamaktadır. Sesli ve sessiz alanlar ayrımı yapılmamış ama okuma salonları ve büyük salon şeklindeki mekanlar birbirini etkilemeyecek şekilde tasarlanmış ve konumlandırılmıştır. Etkinlik panosu, derme koleksiyon alanları yer almamakta, ilk yardım dolabı bulunmaktadır. Ebeveynlerin zaman geçirmesi için kafeterya alanı söz konusu değildir ama ebeveyn kitaplığı mevcuttur.

İç mekân ölçütü bağlamında Tablo 2’de yer alan göstergeler puanlandırılmış, bu ölçüt %65 oranında literatürde sağlaması gereken ölçütleri sağlamaktadır. Puan kaybettiği göstergeler bebek bakım odasının olmaması, tuvaletlerin herkesin kullanımına uygun olmaması ve tek katta olması, sosyal alanların yetersiz olması olarak özetlenebilir. Bu eksikliklerin bazıları tarihi yapıda karşılanması zor olsa da alınacak mekânsal tedbirlerle bazıları olumluya dönüştürülebilir. Çok amaçlı odaların, birimlerin oluşu, çocuk etkinlik alanlarının yeterli olması, yeterli depolama alanları ve farklı işlevdeki birimlerin olması, deposunun ve ilk yardım dolabının olması ölçütün güçlü göstergeleridir.

Üçüncü ölçüt olan donatılar bakımından yapı değerlendirildiğinde; kullanıcı ergonomisine uygun depolama, banko ve oturma elemanları bulunmaktadır. Alt katı okul öncesi üst katı okul çağı çocuklar için düzenlenmiştir. Alt katta donatılar hem ergonomik, antropometrik anlamda hem de tasarımsal anlamda okul öncesi çocuklar için uygun düşünülmüştür. Minderli oyun ve okuma alanı, çiçek arkalıklı oturma elemanları, alçak raflar, ahşap ve hafif malzemeler ve eğlenceli renkler bulunmaktadır. Minderli oyun alanının arkasındaki duvar çocukların yaptığı resim ve etkinliklerle donatılarak aidiyet hissi güçlendirilmiştir. Birinci kattaki okuma salonlarında ve koridorlarda yer alan donatılar okul çağı çocuklar için hem ergonomik, antropometrik anlamda hem de tasarımsal anlamda düşünülmüştür. Ayrıca çocukların okuldan sonra buraya gelip ödev yapma durumları göz önünde bulundurularak depolama alanları yeterli sayıda konumlandırılmıştır. Bu katta da ahşap ve hafif malzeme ve renk alt kattaki gibi

korunmuş, tasarımlar ve boyutlar okul çağı çocuklarına göre uyarlanmıştır. Hafif, renkli ve ahşap malzemeden oluşan sabit ve taşınabilir mobilyalara ek bazı yerlerde puflar ile okuma alanları oluşturulmuştur. Merdiven, korkuluk ve küpeştede ahşap malzeme kullanılmış olup, çocuk ergonomisi bakımından aykırı bir durum söz konusu değildir. Tuvalet içerisinde kullanılan üniteler; alafranga tip tuvalet ve lavabo çocuk kullanımına uygun değildir.

Donatılar ölçütü bağlamında Tablo 3'te yer alan göstergeler puanlandırılmış, bu ölçüt %90 oranında literatürde sağlaması gereken ölçütleri sağlamış, en yüksek oranda puan alan ölçüt olmuştur. Puan kaybettiği göstergeler tuvaletteki birimlerin çocuk ve engelli kullanımına uygun olmamasıdır. Masa, sandalye, diğer oturma birimleri, depolama birimleri, merdivenlerin çocuk kullanımına uygunluğu, mobilyaların hafif ve ahşap olması puanı yükseltmektedir. Yapının tarihi olması donatılar bazında herhangi bir sorun yaratmamıştır. Hatta puan kaybettiği gösterge olan tuvaletler yeniden evrensel kullanıma uygun olarak yapıp değiştirilebilir.

Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesinde güvenlik ölçütü bağlamında pencereler için gerekli tedbirler mevcuttur. Okul öncesi çağın kullandığı ve pencere güvenliğinin daha önemli olduğu alt katta pencereler çoğunlukla çocukların yetişemeyeceği şekilde üst katta ve kalın yığma duvar etkisi ile duvar içinde yer almakta, üst katta okul çağı çocukları için tehlike teşkil etmeyen pencereler için kalorifer üzerine yapılan ahşap kaplamalarla pencere mesafesi artırılarak güvenlik sağlanmıştır. Kalorifer olmayan yerlerdeki pencereler de açılmayacak şekilde önlemler alınmıştır. Prizlerde pencerelerdeki gibi başarılı bir güvenlik önlemi söz konusu değildir, prizler kapaksız, açık ve korumasızdır. Lamba düğmeleri, prizler gibi tehlike oluşturacak donatılar için tedbir alınması gerekmektedir. Çocuklara ait bir tuvalet olması ve tuvalet kapısının dışa açılması güvenlik açısından olumluyken, zemin malzemesinin kaydırmaz olmaması güvenliği tehdit etmektedir. Çocukların çekme itme durumunda düşecek ağır mobilyalar olan kitap rafları ve depolama için düşünülmüş olan dolaplar duvarlara sabitlenmiş, hareketli olan masa, sandalye, puf gibi mobilyalar ise hafif olarak seçilmiş, sivri kenarlı mobilyalardan ve donatılardan kaçınılmıştır. Kütüphane tasarlanırken; otomatik yangın söndürme sisteminin getireceği faydalar göz önünde bulundurulmalıdır (Adcock, 2011, s. 21). Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi'nde yangın alarm sistemi, duman dedektör sistemi, yangın tüpü mevcuttur. Ancak gerekli yönlendirmeler ve yangın söndürme sistemi bulunmamaktadır.

Güvenlik ölçütü bağlamında Tablo 4'te yer alan göstergeler puanlandırılmış, bu ölçüt %73 oranında literatürde sağlaması gereken ölçütleri sağlamaktadır. Puan kaybettiği göstergeler prizlerde herhangi bir kapak, koruma, güvenlik önlemi olmaması ve ıslak hacimlerin zeminlerinin kaygan olmasıdır. Prizlere önlem alınması ıslak hacimlerin zeminin değişmesi çok zor olmayan hatta yapılabilir bir uygulamadır. Yangın göstergesinde de söndürme sistemi eklenebilir, yapının mevcut durumuna engel değildir. Donatıların sivri kenarlı olmaması, ağır olanların sabitlenmiş olması ve pencerelerin durumu, tuvalet kapısının dışa açılması puan açısından avantaj sağlamaktadır.

İyi oluş bağlamında yapının cephesindeki boşluklar içeriye doğal aydınlatmayı alma noktasında özellikle üst katta yeterlidir. Alt katta, birçoğu üst katta olan, diğerleri de kalın yığma duvar içinde kalan pencereler ışığı çok almadığı için yapay aydınlatmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapay aydınlatma da rahatsız etmeyecek şekilde tavandan yayınlık şekilde konumlandırılmıştır. Alt katta kapının cam olması da içeriye giren doğal ışığa katkı

sağlamaktadır. Üst kattaki pencerelerin parapetinin alçak olması ve sayısının fazla olması sebebiyle daha aydınlık bir ortam söz konusudur, üst katlarda gerek olmamaktadır. Perdeler doğal ışığı etkilememektedir, mobilya ve donatılar doğal ışığı kesmeyecek şekilde konumlandırılmıştır. Mekanların genelinde sıcaklık, nem, iklimlendirme, havalandırma ve ses kontrolü iyi oluşu destekler niteliktedir. Tarihi yapı olmasına ve denize yakın olmasına rağmen nemlenme, küflenme, böceklenme görülmemektedir. Kullanılan malzemeler temizlenebilir nitelikte, donatılar ahşap ve hafif malzemedir ve mekânın geneli en az üç renkten oluşmaktadır. Doğru seçilmiş ve estetik bir tasarıma sahip olan mobilyalar mekânda bulunan kişinin oraya ait anılarını güçlendirir ve mutluluğunu arttırmaktadır. Çocukların kendileri mekâna ait hissetmeleri için mobilyaların çocuk merkezli olması gerekmektedir (Yılmaz, 2019, s. 29).

İyi oluş ölçütü bağlamında Tablo 5'te yer alan göstergeler puanlandırılmış, bu ölçüt %89 oranında literatürde sağlanması gereken ölçütleri sağlayarak en yüksek ikinci ölçüt olmuştur. Puan kaybettiği göstergeler tuvaletlerde sensörlü ışık olmamasıdır. Doğal ve yapay aydınlatma doğru kullanılmış, uygun sıcaklık sağlanmış, nem küf, böceklenme durumu söz konusu değildir. Perdelerin ve mobilyaların doğal ışık kullanımını engellememesi, en az üç renk ve hijyenik malzeme kullanılması ölçütün yüksek puan alan göstergeleridir.

Çalışma bütün olarak ele alındığında ölçütlerin hepsinin ortalamasına bakıldığında %75'in üzerinde oranda bir puan aldığı görülmektedir. Düşük göstergeler tarihi yapıya müdahalede birtakım kural ve engellerin sebebiyle olduğu gibi tamamen yanlış tercihlerin seçilmesi ile de ilgilidir.

Oranların yüksek çıkması bu yapının daha öncesinde de sıbyan mektebi ve sonrasında kütüphane olarak kullanılmasına bağlanabilir. Bu çalışma kapsamında değerlendirilen Üsküdar Selimiye Çocuk Kütüphanesi çalışmanın hipotezinin aksine tarihi yapı olarak çocuk kütüphanesi işlevine yüksek oranda yeterlilik göstermektedir. Ancak bu oranın yüksek olması her kriteri sağladığı anlamına gelmemekte, belirtilen eksikler giderilerek daha güvenli ve konforlu bir hale getirilmelidir.

Tarihi yapılar işlevlendirilirken yapının özgün haline sadık kalmak önemliyken, çocuk mekanlarında çocuğun kendini mekâna ait hissetmesi, kültürü, tarihi algılayıp hissetmesi de göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple de yapıya müdahale edilirken buna dikkat edilmeli öte yandan da kullanılan mekânın herkesin kullanımına uygun hale getirilmesi için yapıyı bozmadan mekânsal tedbirler alınmalıdır. Örneğin cepheye veya basamaklı girişe müdahale edilemezken, yapı içindeki mekanların erişilebilir kılınması sağlanabilir. Rampa kullanımı, ıslak hacimlerde kaydırmazlık, kapalı prizler, yangın tedbirleri gibi önlemler bu amacı destekler nitelikte olabilir. Yeniden işlevlendirilen kütüphanelerde bu çalışma bağlamında oluşturulan tasarım ölçütleri üzerinden değerlendirmeler yapılması önerilir.

İzinler

Etik Kurul İzni

Yazar makale için etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Nuriye Nida Çelebi Şeker: Metodoloji, Veri Toplama, Veri Analizi, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Emine Yavuz Pakih: Fikir/Kavram, Kavramsal Arka Plan, Metodoloji, Veri Görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Kaynakça

- Adcock, E. P. (2011). *Kütüphane malzemesinin bakım ve kullanımında IFLA İlkeleri*. (Somer, Ş. N.; Çev.). İstanbul Üniversitesi.
- AIA. (2024, 15 Kasım). *2021 ALA/AIA Library Building Awards*. <https://americanlibrariesmagazine.org/2021/09/01/2021-ala-aia-library-building-awards/>
- Bayat, B. (2014). Uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında ölçme, ölçekler ve “Likert” ölçek kurma tekniği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (16) 3, 1-24.
- Coughlan, M. ve Cronin, P. (2013). Survey research: process and limitations. *International Journal of Therapy and Rehabilitation*, 16(1), 9-15. <https://doi.org/10.12968/ijtr.2009.16.1.37935>.
- Fraenkel, J., Wallen, N. ve Hyun, H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. The McGraw-Hill.
- Gönen, M., Temiz, N. ve Akbaş, S. (2015). Erken çocukluk döneminde çocuk kütüphanelerinin rolü ve önemi: bir kütüphane programı örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, (208), 76-89.
- ICOMOS. (1964). *Venedik Tüzüğü*. https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
- IFLA. (2020). *IFLA 0-18 Yaş grubundaki çocuklar için kütüphane hizmetleri rehberi*. <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/52217a94-5da2-4b9f-8db4-182bf3dec37e/content>.
- Kıraç, B. (2001). *Türkiye'deki sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmesi üzerine bir yöntem araştırması* [Yayımlanmış Doktora Tezi] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Latimer, K. (2021). The Reuse of buildings: libraries behaving sustainably. Hauke P., Latimer K. ve Niess R. (Ed.), *New Libraries in Old Buildings* içinde (s. 32-52). De Gruyter Saur.
- Polat, C., Yılmaz, E. ve Kakırman Yıldız, A. (2017). *Çocuk kütüphaneleri çalıştayı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Romero, S. (2021). Using historic buildings to house new libraries: prerequisites and conditions for successful. Hauke P., Latimer K. ve Niess R. (Ed.), *New Libraries in Old Buildings* içinde (s. 18-31). De Gruyter Saur.

- Sezgin Selçuk, G. (2019). Tarama yöntemi. Özmen H. ve Karamustafaoğlu O. (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri içinde* (s. 140-161). Pegem.
- Yavuz Pakih, E. (2022). *Ulusal demiryolu mirasının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri üzerine bir model önerisi* [Yayımlanmış Doktora Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yazıcı, F. (2018). *KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi'nin geçirdiği mekânsal değişimlerin mekân kullanımına etkisi* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, A., Kaptan, N. ve Ulusoy Ünlü, A. (2021). Ankara'daki halk kütüphanesi çocuk bölümleri ve çocuk kütüphanelerinin bina, güvenlik donanımı ve malzeme niteliklerinin incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(3), 410-435.
- Yılmaz, B. (2019). *Çocuk kütüphaneleri hizmetleri kılavuzu*. Hiperlink.
- Yücel, G. (2022). Tarihî binaların kütüphane olarak yeniden işlevlendirilmesi ve erişilebilirlik düzenlemeleri: İstanbul'daki örnekler. Aydın A. R. ve Keskin İ. (Ed.), *Engellilik Araştırmaları Yazıları içinde* (s. 211-234). İstanbul Üniversitesi Yayınevi.